

Διδακτικές στρατηγικές περίληψης σε μαθητές/τριες Γυμνασίου

Μάρθα Ι. Ηλιοπούλου

Ειδική Παιδαγωγός/Φιλολόγος

MA Special Education/B.T.E.C. Edexcel

Μέλος Πανελλήνιας Ένωσης Ειδικών Παιδαγωγών

misparth@hotmail.gr

► ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο συνοπτικός λόγος υπηρετεί πολλές και διαφορετικές επικοινωνιακές ανάγκες. Η περίληψη, ουσιαστικά, αποτελεί ένα είδος μετακειμένου, καθώς αναπαράγει πληροφορίες ενός πρωτογενούς κειμένου. Για τον λόγο αυτό, ο/η συντάκτης/τρια οφείλει να έχει γνωστικές-μεταγνωστικές, αναγνωστικές ικανότητες και κειμενικές δεξιότητες προκειμένου να αξιοποιηθούν τα δομικά στοιχεία ενός κειμένου όσο το δυνατόν καλύτερα. Ειδικότερα, η περίληψη εμπεριέχει σχεδόν το σύνολο δεξιοτήτων στο οποίο αποσκοπεί η σχολική γνώση, εφόσον βασίζεται τόσο στην κατανόηση όσο και στη μνημονική λειτουργία. Όπως παρατηρείται, οι απαιτήσεις συγγραφής μίας περίληψης είναι πολλές, με αποτέλεσμα την εμφάνιση αδυναμιών σε μεγάλο ποσοστό μαθητών/τριών. Αναλογιζόμενοι την αδυναμία των μαθητών/τριών στην παραγωγή γραπτού λόγου σχεδιάστηκε ένα μεθοδολογικό πρόγραμμα προσέγγισης της δεξιότητας παραγωγής περιληπτικού κειμένου για μαθητές/τριες γυμνασίου και όχι μόνο, με στόχο την επανεξέταση της δομής της σκέψης των μαθητών/τριών, την οργάνωση και τέλος την επαναδόμηση, έτσι ώστε να πετύχουν τους επικοινωνιακούς στόχους της εκάστοτε περίληψης. Η μεθοδολογία του προγράμματος βασίστηκε στη μεθοδική μελέτη των γραπτών κειμένων και διαμορφώθηκε σε τρία διαβαθμισμένα επίπεδα για να καλύπτει όλες τις σχολικές βαθμίδες (Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο). Από την εφαρμογή του προγράμματος και την αρχική αξιολόγηση σε μαθητές Δ΄-ΣΤ΄ Δημοτικού με Detroit test και Λα-Τω, για τον προσδιορισμό εντοπισμού και εξαγωγής συμπεράσματος διαπιστώθηκε πως οι μαθητές/τριες είχαν κατανοήσει σε ικανοποιητικό βαθμό τα βασικά κριτήρια πύκνωσης τους αρχικού κειμένου. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από το διδακτικό πρόγραμμα παρέμβασης και τα αποτελέσματα της δοκιμασίας αξιολόγησης δεξιοτήτων ανάγνωσης και γραφής, παρατηρήθηκε σημαντική βελτίωση στη γενικότερη αναγνωστική κατανόηση και παραγωγή γραπτού λόγου.

Λέξεις-κλειδιά: Περίληψη, Ανάγνωση, Γραπτός Λόγος, Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο.

► ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Πολύ συχνά στην καθημερινή μας ζωή ο συνοπτικός λόγος υπηρετεί πολλές και διαφορετικές ανάγκες επικοινωνίας, όπως λ.χ. την περιληπτική απόδοση του περιεχομένου ενός βιβλίου, ενός αγώνα, των ειδήσεων, μίας ταινίας, των σημαντικότερων γεγονότων μίας ημέρας. Στον προφορικό ή γραπτό λόγο, όλα αυτά είτε αποδίδονται με απλή πύκνωση και σε διαφορετική έκταση είτε με πληροφοριακή

περίληψη. Σε κάθε περίπτωση, είναι απαραίτητο η περίληψη να υπηρετεί τον επικοινωνιακό στόχο. Για τον λόγο αυτόν, είναι αναγκαίο να καθορίζονται στην εκφώνηση τα βασικά συστατικά της περίπτωσης, όπως ο πομπός («ποιος απευθύνεται»), ο δέκτης («σε ποιον απευθύνεται»), το μήνυμα («με ποιον στόχο») και το είδος της περίληψης (πληροφοριακή, αξιολογική κ.ά.). Η γνώση αυτή καθορίζει το εκάστοτε ύφος και την έκταση της περίληψης.

► Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΛΗΨΗΣ

Σύμφωνα με τον Αγγελάκο (1999), «...η περίληψη αποτελεί μία μορφή κειμένου πληροφόρησης των άλλων με λιτό και σαφή τρόπο για το περιεχόμενο ενός κειμένου, πύκνωσης του λόγου και δόμησης ενός πολύ συνεκτικού κειμένου, διάκρισης του αναγκαίου από το περιττό».

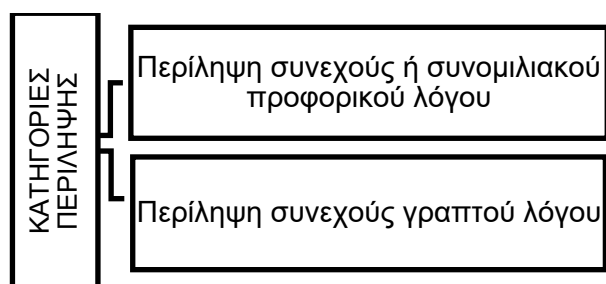
Η περίληψη είναι προϊόν διαδικασιών επιλογής και πύκνωσης του περιεχομένου ενός προϋπάρχοντος κειμένου και γι' αυτό αποτελεί δευτερογενές κείμενο (Ματσαγγούρας, 2009).

Ουσιαστικά, η περίληψη αποτελεί ένα είδος μετακειμένου, αφού αναπαράγει πληροφορίες ενός πρωτογενούς κειμένου, η παραγωγή του οποίου απαιτεί μεταγνωστικές ικανότητες του/της συντάκτη/τριας, γεγονός που προϋποθέτει την εδραίωση γνωστικών, γλωσσικών, κειμενικών δεξιοτήτων, προκειμένου να αξιοποιηθούν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα δομικά στοιχεία του κειμένου και ύστερα να προβεί σε λεκτικούς και νοηματικούς μετασχηματισμούς με σκοπό την πύκνωση του κειμένου (Ματσαγγούρας, 2009).

Οι γνωστικές και μεταγνωστικές γνώσεις και δεξιότητες αφορούν στην ικανότητα του/της μαθητή/τριας να χρησιμοποιεί τη λογικομαθηματική σκέψη στον χειρισμό αφηρημένων εννοιών και αποπλαισιωμένων γνώσεων. Ειδικότερα, οι γνωστικές δεξιότητες αναφέρονται στις διαδικασίες ανάλυσης, ταξινόμησης, σύγκρισης, αξιολόγησης, συμπερασμών, νοητικών αναγωγών και συσχετίσεων. Οι κειμενικές δεξιότητες που απαιτεί η περίληψη αφορούν την αναδιοργάνωση της δομής του αρχικού κειμένου με στόχο την οικονομία του λόγου πάντοτε σε συνάρτηση με τα χαρακτηριστικά του γραμματειακού είδους στο οποίο ανήκει η περίληψη (Ματσαγγούρας, 2009).

► ΓΡΑΠΤΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η γραπτή περίληψη διακρίνεται (α) στη συνοπτική (βασίζεται στα θεματικά κέντρα των παραγράφων ή των ευρύτερων νοηματικών ενοτήτων του κειμένου) και (β) στην εκτενή (βασίζεται στη θεματική περίοδο και στις σημαντικές λεπτομέρειες/σημειώσεις από κάθε παράγραφο του κειμένου, από το οποίο θα προέλθει η περίληψη, όπως και στις σημειώσεις από μία παράγραφο). Η περίληψη συνδέεται άμεσα με τον Σχολικό Εγγραμματισμό, αφού συνδέεται με την κατανόηση και παραγωγή λόγου, άρα απαιτεί ορθή χρήση της γλώσσας, καθώς και ανώτερου επιπέδου νοητικές λειτουργίες οι οποίες προϋποθέτουν γνωστικές και μεταγνωστικές δεξιότητες (Κορακή, 2014).

Εικόνα 1. Κατηγορίες Περίληψης

Τα χαρακτηριστικά των αναπαραγωγικών περιλήψεων είναι η νοηματική πυκνότητα, η λεκτική συνοπτικότητα και η πληροφοριακή πληρότητα, για τα οποία απαιτούνται ανώτερες λειτουργίες γενίκευσης και αφαίρεσης από τους/τις μαθητές/τριες κατά τα στάδια συγγραφής της περίληψης (Ματσαγγούρας, 2009).

Σχεδιάγραμμα 1. Διπλή διαδικασία

► ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗΣ

Η περίληψη αποτελεί μία ιδιαιτέρως δύσκολη διαδικασία η οποία απαιτεί ανώτατου επιπέδου δεξιότητες. Η πολυπλοκότητά της έγκειται στο γεγονός ότι πρόκειται για μία διαδικασία που εμπεριέχει δύο βασικότερες λειτουργίες ως προϋποθέσεις για την ανάπτυξή της:

- α) την ανάγνωση και κατανόηση,
- β) την παραγωγή γραπτού λόγου (Ματσαγγούρας, 2009).

Βήματα

- α) η διαγραφή,
- β) η γενίκευση και
- γ) η κατασκευή/σύνθεση ενός ενιαίου κειμένου με στοιχεία που απέδωσαν οι δύο προηγούμενες διαδικασίες.

► ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ

Η αναγνωστική κατανόηση (reading comprehension), σύμφωνα με τον ορισμό της Κουλουμπάρη (2003) «...αποτελεί μία διαδικασία, κατά την οποία ο/η αναγνώστης/τρια προσπαθεί να οικοδομήσει μία νοητική αναπαράσταση του κειμένου συνδυάζοντας στοιχεία που περιέχει το κείμενο με όσα ο ίδιος γνωρίζει για το θέμα που διαβάζει». Η αναγνωστική κατανόηση, σύμφωνα με τους Pearson & Raphael (1990, όπ. ανάφ. στο Ματσαγγούρας, 2007) είναι η οικοδόμηση νοήματος το οποίο είναι το αποτέλεσμα μίας ενεργούς και διαρκούς συνδιαλλαγής του/της αναγνώστη/τριας με το κείμενο (Brophy & Good, 1994). Ο Ματσαγγούρας (2007) ορίζει την κατανόηση ως «...το αποτέλεσμα της δυναμικής συνάντησης προδιαγραφών του κειμένου και της διδασκαλίας, από τη μία μεριά, και των γνωστικών και γνωσιακών δυνατοτήτων του αναγνώστη, από την άλλη»

Η περίληψη ως διαδικασία εμπεριέχει σχεδόν το σύνολο των δεξιοτήτων στο οποίο αποσκοπεί η σχολική γνώση, αφού σχετίζεται άμεσα με την κατανόηση και τη μνημονική λειτουργία. Για να μπορέσει ο συντάκτης της περίληψης να προβεί σε μετασχηματισμούς πύκνωσης και απαλοιφές, θα πρέπει να κατανοεί το κείμενο ως αναγνώστης.

► ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΓΡΑΠΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Η παραγωγή γραπτού λόγου αποτελεί μία σκόπιμη νοητική διαδικασία με στόχο την επίτευξη επικοινωνιακών αναγκών. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερος δύσκολο και απαιτητικό έργο ταυτόσημο με εκείνο της επίλυσης προβλήματος, και μάλιστα, με ανεπαρκή ορισμό.

Ο γραπτός λόγος συμβάλλει στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, αφού αποτελεί αποτύπωση των σκέψεων του/της γράφοντα/ούσας. Συνεπώς, του/τής δίνει τη δυνατότητα, μέσω της οπτικοποίησης της σκέψης του/της, σε αντίθεση με τον προφορικό λόγο, να επανεξετάσει τη δομή της σκέψης του, να την αξιολογήσει, να την οργανώσει και να την επαναδομήσει προκειμένου να εκφράσει τις ιδέες του και να πετύχει τους επικοινωνιακούς στόχους (Bjork & Rissanen, 1997).

Αναγνωστική κατανόηση + παραγωγή γραπτού λόγου = περίληψη

► ΠΥΚΝΩΣΗ ΑΡΧΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Η πύκνωση είναι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της περίληψης που υπερβαίνει την αναγκαία συνθήκη της αναγνωστικής κατανόησης και τη γνωσιακή λειτουργία της παραγωγής γραπτού λόγου. Έχει διαπιστωθεί ότι για να διασωθούν βασικές πληροφορίες του αρχικού κειμένου πρέπει η έκταση της περίληψης να κυμαίνεται μεταξύ 20-30% της έκτασης του αρχικού κειμένου. Πάνω από 30% είναι μάλλον σύνοψη, ενώ γύρω στο 10% το κείμενο χαρακτηρίζεται ως τηλεγραφικό (Αγγελάκος, 1999; Ματσαγγούρας, 2009).

► ΒΑΣΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Πίνακας 1. Κριτήρια περιληπτικού κειμένου

Περιεχόμενο

Ικανότητα σύλληψης νοηματικού κέντρου, σωστή επιλογή σημαντικών ιδεών, πληρότητα κατανόησης του κειμένου.

Δομή

Ομαλή ροή και συνοχή, λογική αλληλουχία των ιδεών, χρήση διαρθρωτικών λέξεων/φράσεων.

Γλώσσα-Ύφος

Πληροφοριακό ύφος, ορθή χρήση της γλώσσας, ορθογραφία, σωστή πύκνωση λόγου.

► ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Το περιεχόμενο του συγκεκριμένου υλικού αφορά ένα μεθοδολογικό πρόγραμμα προσέγγισης της δεξιότητας παραγωγής περιληπτικού κειμένου. Έχει διαμορφωθεί σε 3 διαβαθμισμένα επίπεδα για να καλύπτει τις σχολικές βαθμίδες.

- Διδακτική μεθοδολογία περίληψης για το Δημοτικό.
- Μεθοδολογία περίληψης για το Γυμνάσιο.
- Ας γράψουμε σωστές περιλήψεις για το Λύκειο.

Το περιεχόμενο της διδακτικής μεθοδολογίας περίληψης για το δημοτικό βασίζεται στην προσέγγιση και μελέτη των κειμενικών ειδών:

- Περιγραφή.
- Αφήγηση.
- Επιχειρηματολογία.

► ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η μεθοδολογία του προγράμματος βασίζεται στη μεθοδική μελέτη των γραπτών κειμένων. Αφορά τη διδασκαλία της αναγνωστικής κατανόησης ως βασικό μέσο πρόσληψης κειμένου. Έπειτα, σχετίζεται με την ανάπτυξη δεξιοτήτων εύρεσης κεντρικής ιδέας, περιεχομένου και θεματικών κέντρων. Τέλος, αφορά την αναγνώριση και διάκριση των κειμενικών ειδών ως εργαλείο προσέγγισης της απόδοσης περιληπτικού κειμένου.

► ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Πραγματοποιήθηκαν αρχικές αξιολογήσεις σε μαθητές/τριες Δ΄-ΣΤ΄ Δημοτικού με Detroit test και Λα-Τω για προσδιορισμό εντοπισμού και εξαγωγής συμπεράσματος.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Björk, L. A., & Räisänen, C. (1997). *Academic writing: A university writing course*. Lund: Studentlitteratur.

- Brophy, J. E., & Good, T. L. (1974). *Teacher-student relationships: Causes and consequences*. Holt, Rinehart & Winston.
- Αγγελάκος, Κ. (1999). *Η αξιολόγηση της έκθεσης στις γενικές εξετάσεις* (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Ανακτήθηκε από <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/12590#page/2/mode/2up>
- Γεωργιάδου, Α., & Πασσάς, Ι. Γ. (2016). *Η άσκηση της περίληψης στις πανελλαδικές εξετάσεις*. Ανακτήθηκε από <http://www.alfavita.gr/arhron/ti-prepei-na-gnorizete-gia-tin-perilipsi-stis-panelladikes-exetaseis#ixzz4kXSI7O2K>
- Γεωργιάδου, Α., & Πασσάς, Ι. Γ. (2017). *Όλα όσα πρέπει να γνωρίζετε για την άσκηση της περίληψης*. Ανακτήθηκε από <http://www.alfavita.gr/arhron/ekpaideysi/panellinies/panellinies-2017-ola-osa-prepei-na-gnorizetai-gia-tin-askisi-tis>
- Έκφραση-Έκθεση, Γενικό Λύκειο, Τεύχος Β', αναθεωρημένη έκδοση. (χ.χ.). Αθήνα: ΙΤΥΕ «Διόφαντος». Ανακτήθηκε από http://archeia.moec.gov.cy/sm/312/b_lyk_ekthesi_ekfrasi_vivlio_mathiti.pdf
- Έκφραση-Έκθεση, Γενικό Λύκειο, Τεύχος Β', αναθεωρημένη έκδοση, Βιβλίο του καθηγητή. (χ.χ.). Αθήνα: ΙΤΥΕ «Διόφαντος». Ανακτήθηκε από http://archeia.moec.gov.cy/sm/312/ekfrasi_ekthesi_b_lyk_bm.pdf
- Έκφραση-Έκθεση, Γενικό Λύκειο, Τεύχος Γ', αναθεωρημένη έκδοση. (χ.χ.). Αθήνα: ΙΤΥΕ «Διόφαντος». Ανακτήθηκε από http://archeia.moec.gov.cy/sm/313/c_lyk_ekfrasi_vivlio_vivlio_mathiti.pdf
- Ιορδανίδου, Α., & Σφυρόερα, Μ. (2007). *Η επικοινωνιακή προσέγγιση του γλωσσικού μαθήματος*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.
- Κορακή, Α. (2014). *Πώς μπορώ να διδάξω την περίληψη στο δημοτικό σχολείο*; Αθήνα: Γρηγόρη.
- Κουλουμπάρη, Χ. Α. (2003). *Η κατανόηση στο αναλυτικό πρόγραμμα στα σχολικά βιβλία και στη διδακτική πράξη: Συστημική συσχέτιση και αξιολόγηση*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Ματσαγγούρας, Ι. (2007). *Σχολικός εγγραμματισμός*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ματσαγγούρας, Ι. (2009). *Εισαγωγή στις επιστήμες της παιδαγωγικής*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μήτσης, Ν. (1998). *Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος: Από τη γλωσσική θεωρία στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (1998). *Οδηγίες διδασκαλίας των φιλολογικών μαθημάτων*. Αθήνα.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2001). *Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο*. Αθήνα.
- Πολίτης, Π. (2000). *Περίληψη*. Ανακτήθηκε από <http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/summary/01.html>
- Πολίτης, Π. (χ.χ.). *Η κριτική της μεθόδου των «βημάτων» στην περίληψη*. Ανακτήθηκε από <http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/summary/pop25.html>
- Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (ΥΠΠ). (2006). *Μεθοδολογία Περίληψης κειμένου*. Ανακτήθηκε από <http://archeia.moec.gov.cy/sm/316/methodologia1.pdf>